

JULKAISTU NUMEROSSA 4/2015

TEEMAT

Kissan ja koiran kipu – tunnista ja hoida tehokkaasti

Mari Vainionpää / Kirjoitettu 19.10.2015 / Julkaistu 20.1.2016*@iStock/lowellgordon*

Kissojen ja koirien kipu jää usein havaitsematta ja siten hoitamatta. Kivun asianmukainen hoito edellyttääkin niiden lajityypillisen kipukäyttäytymisen tuntemusta ja eläinlajien yksilöllisyyden huomioivan kipulääkehoidon hallintaa.

Lähes kaikki kissat ja koirat tuntevat elämänsä aikana kipua. Kuten meillä ihmisillä, lemmikeilläkin on sekä akuutteja että kroonisia kiputiloja.

Suomessa suurimmalle osalle lemmikkikissoista ja -koirista tehdään jokin kirurginen toimenpide, esimerkiksi kastratio tai sterilisaatio. Tällöin perioperatiivinen kivunhoito on välttämätöntä. Yleisiä kivuliaita tiloja ovat myös degeneratiiviset nivelsairaudet, hammasvaivat, nivelten kehityshäiriöt, tulehdukset sekä erilaiset onnettomuudet liukastumisesta ja haavoista auton alle jäämiseen.

Akuutin kivun tehokas hoito suojelee kivun kroonistumiselta. Kissan ja koiran akuutin kivun havaitseminen voi kuitenkin olla hankalaa, jos eläimen omistajalla tai eläinlääkärillä ei ole tietoa eläimeen kohdistuneesta kivuliaasta tapahtumasta. Usein ainoa merkki eläimen kivusta on muutos sen käytöksessä. Näin on usein etenkin kroonisissa kiputiloissa.

Kivun tunnistaminen vaatii omistajalta ja eläinlääkäriltä herkkää silmää

Yli 90 %:lla yli 10-vuotiaista kissoista on nivelrikkomuutoksia. Harva saa kuitenkaan asianmukaista hoitoa kipuihinsa, sillä kissoille tyypilliset kipuoireet, kuten lisääntynyt nukkuminen ja leikkisyyden väheneminen, saatetaan tulkita vanhuudesta johtuviksi. Koirillakaan nivelrikkomuutokset eivät ole harvinaisia. Koirille tyypillisiä kipuoireita ovat muun muassa ärtyneisyys tai muutokset päivittäisessä toiminnassa, kuten lenkkien lyhentyminen, lisääntynyt nukkuminen, ruokahalun väheneminen, jäykkyys, vaikeus nousta makuulta tai käydä makuulle, kyvyttömyys hypätä autoon ja joskus jopa lisääntynyt aktiivisuus kivun unohtamiseksi.

Hammasvaivat tai muut suun ongelmat ovat myös yleisiä kivun aiheuttajia. Niitä on silti vaikea huomata, sillä kissat ja koirat saattavat syödä normaaliin tapaan, vaikka suu jo vaatisi välitöntä hammashoitoa. Suun tarkastus esimerkiksi hampaidenpesun yhteydessä voi paljastaa ongelman, mutta erityisesti kissoilla huolellinen tutkimus yleensä edellyttää eläimen rauhoittamista. Kissoille ja koirille suositellaankin säännöllistä hammashuoltoa, jonka yhteydessä tarkastetaan koko suu.

Syömättömyys voi olla seurausta myös esimerkiksi selän lihasten kiputilasta tai nivelrikkokivusta, joka estää eläintä kumartumasta ruokakupille. Nivel-, lihas- ja suuperäisten kipujen lisäksi kipua voi esiintyä muiden elinjärjestelmien sairauksien yhteydessä. Tällaisia ovat muun muassa ihosairaudet (esim. korvatulehdus, paiseet), silmäsairaudet (esim. sarveiskalvovauriot, glaukooma), maha-suolikanavan sairaudet (esim. suolitukokset, haimatulehdus) ja virtsatiesairaudet (esim. virtsakivet, virtsateiden tukos). Näihin liittyy kivun lisäksi yleensä myös muita oireita.

Hoitoon on monia tehokkaita vaihtoehtoja

Eläimen kivun diagnostiikka on vaativaa, mutta se on tärkeää eläimen hyvinvoinnin vuoksi. Kivun lievittämiseen on tarjolla useita tehokkaita hoitovaihtoehtoja. Selkeästi ontuva tai muutoin kivuliaaksi epäilty eläin on syytä käyttää eläinlääkärin tutkittavana, jotta saadaan selville kivun syy ja voidaan aloittaa soveltuva ja turvallinen lääkehoito.

Kissan tai koiran kivun tutkiminen eläinlääkärin vastaanotolla alkaa kattavalla esitietojen kartoituksella ja huolellisella yleistutkimuksella. Apuna kivun selvittämisessä voidaan käyttää myös erilaisia omistajalle suunnattuja kipukyselyjä. Ontumatutkimus, manuaalinen tunnustelu sekä tilanteeseen sopiva kuvantaminen tuovat usein tarvittavaa lisätietoa kivun aiheuttajasta ja auttavat sopivan kipulääkkeen valinnassa.

Kipua voi lievittää erilaisilla kipulääkkeillä, kuten steroideihin kuulumattomilla tulehduskipulääkkeillä, opioideilla ja puudutuksilla, sekä tukitoimilla, kuten fysioterapialla ja akupunktiolla. Tulehduskipulääkkeitä käytetään, kun taustalla on tulehduksellinen prosessi, esimerkiksi kroonisissa nivelsairauksissa. Opioidit ovat tehokkaita akuutin sekä voimakkaan kivun hoidossa. Tehokas kivunlievitys on multimodaalista: siinä käytetään useampia kipulääkkeitä, jotka lievittävät kipua eri tavoin.

Parasetamoli on kissoille ja koirille myrkyllistä

Eläimille tarkoitettuja myyntiluvallisia tulehduskipulääkkeitä on useita. Koiralle päivittäin annosteltavia tulehduskipulääkkeitä ovat karprofeeni, meloksikaami, robenakoksibi ja firokoksibi. Lisäksi koirille on saatavilla myös pitkäkestoinen tulehduskipulääke, mavakoksibi, jonka antoväli kahden alkuannoksen jälkeen on kuukausi.

Kissalle kerran päivässä annettavia tulehduskipulääkkeitä ovat meloksikaami ja robenakoksibi. Koirille tarkoitetut lääkkeet voivat olla kissalle hengenvaarallisia, koska koirilla ja kissoilla on erilainen maksa-aineenvaihdunta.

Joskus kipu lievittyy riittävästi jo yhdellä kerta-annoksella tulehduskipulääkettä, mutta toisinaan tarvitaan kuuriluonteinen tai jopa elinikäinen lääkitys. Tällöin potilaan maksan ja munuaisten toiminnan seuraaminen säännöllisten veri- ja virtsanäytteiden avulla on tärkeä osa turvallista kipulääkehoidon toteutusta. Tulehduskipulääkkeiden yleisimmät haitat kohdistuvat maha-suolikanavaan (oireina ruokahaluttomuus, oksentelu ja ripuli) ja juuri munuaisiin (toksisuus). Erittäin harvoin voi esiintyä idiosynkraattinen maksasolujen nekroosi.

Ihmisille tarkoitettuja tulehduskipulääkkeitä ei tule käyttää kissoille tai koirille, sillä ne aiheuttavat eläimille jo pieninä annoksina myrkytysvaaran. Erityisen myrkyllinen kissoille ja koirille on sentraalinen analgeetti parasetamoli, joka voi jo hyvinkin pienenä annoksena aiheuttaa jopa kuolemaan johtavan myrkytyksen. Ihmisille itsehoitoon ilman reseptiä myytäviä lääkkeitä voidaan joissakin harvoissa tilanteissa käyttää eläimelle, mutta silloinkin vain eläinlääkärin määräyksestä. Tällainen tilanne on esimerkiksi veritulppien ehkäisy asetyylisalisyylihapolla, kun kissalla on todettu sydänlihassairaus.

Opioidit ja muut eläinlääkärin antamat kipulääkkeet

Eläinlääkärin vastaanotolla eläimelle voidaan antaa tulehduskipulääkettä injektiona joko nahan alle tai suonensisäisesti. Voimakkaissa kiputiloissa tai tulehduskipulääkkeen ollessa vasta-aiheinen tarvitaan kuitenkin muita kipulääkkeitä, kuten opioidijohdannaisia. Tällaisia, eläinlääkärin antamia opioidivalmisteita ovat muun muassa butorfanoli, buprenorfiini, metadoni ja fentanyl.

Opioideja voidaan annostella suoneen, lihakseen, nahan alle tai läpi tai limakalvoille. Buprenorfiinin kerta-annoksella voidaan annoksen suuruudesta riippuen saavuttaa jopa 12 tunnin kivunlievitys ja koirille tarkoitetulla nestemäisellä transdermaalisella fentanylillä jopa neljän vuorokauden kivunlievitys. Muiden eläimille tarkoitettujen opioidien vaikutuksen kesto on lyhyempi. Nestemäinen transdermaalinen fentanyyli sopii kuitenkin käytettäväksi vain tilanteissa, joissa potilaan vastetta lääkkeelle voidaan valvoa mahdollisten haittavaikutusten, kuten hengityksen lamaantumisen varalta.

Tutkimusnäyttö puoltaa ihmisille tarkoitettun fentanyylilaastarin käyttöä myös kissoilla ja koirilla (vaikutusaika 3 vrk). Kun fentanyylivalmisteita käytetään eläimille, on kuitenkin varottava, etteivät ihmiset (erityisesti lapset) altistu niille vahingossa.

Muut kipua lievittävät lääkkeet

Perioperatiivisessa kivunlievityksessä käytetään esilääkitysten lisäksi puudutteita (lidokaiini, ropivakaiini), jatkuvia infuusioita (opioidi, puudute, ketamiini) sekä epiduraalilääkityksiä (opioidi, puudute). Puhtaan opioidiagonistin käyttö leikkauksen aikana edellyttää hengitystä lamaavan vaikutuksen vuoksi ventilointia tai ventilaattorin käyttöä.

Nivelrikkokivuista kärsiville koirille voidaan käyttää myös nivelten toimintaa tukevaa natriumpentosaanipolysulfaatti-injektiosarjaa. Mikäli valmisteella saavutetaan toivottu teho, muuta kipulääkitystä voidaan usein vähentää. Valmisteen tehosta ja turvallisuudesta kissoilla on anekdotaalista tietoa.

Kun tavanomaiset kipulääkkeet eivät riitä

Mikäli eläimen kipua ei voida hoitaa yhdellä lääkkeellä, voidaan kokeilla multimodaalista kivunlievitystä. Tällöin on usein tarve liittää hoitoon myös ihmisille tarkoitettuja kipulääkkeitä. Lainsäännön mukaan eläinlääkäri voi omalla vastuullaan määrätä eläimelle muuta kuin eläimelle tarkoitettua lääkettä. Lääkemääräyksessä on tällöin käytettävä Sic!-merkintää.

Yleisimmin käytettyjä ihmisten lääkkeitä kissojen ja koirien kivunlievityksessä ovat gabapentiini ja tramadoli, joko ainoana lääkkeenä tai osana multimodaalista kivunhoitoa. Gabapentiinin ja tramadolin käytöstä eläinten kivunlievityksessä on jonkin verran tieteellisiä julkaisuja. Jossain tilanteissa myös amitriptyliinillä on saatu lievitettyä hermokipuja, kun muusta lääkityksestä ei ole ollut apua.

Nivelvaivoissa lisäravinteista, kuten glukosaminogluukaaneista, dimetyylisulfonista (MSM), kondroitiinisulfaatista, hyaluronihaposta sekä rasvahapoista voi olla merkittävää hyötyä kivuliaan tilan tukihoitona.

Lääkkeen rinnalla kuntoutus ja akupunktio lievittävät kipua

Ortopedisen operaation jälkeisessä hoidossa ja tukielinten vammojen hoidossa tärkeää on kipulääkityksen lisäksi kuntoutus. Kuntoutuksen avulla vaurioitunut alue saadaan nopeammin toimimaan normaalisti ja kipulääkityksen tarve vähenee. Fysioterapian avulla monen potilaan toipuminen nopeutuu, ja esimerkiksi ortopedisen operaation tulos on usein pysyvämpi.

Manipulaation, laser- tai infrapunahoidon tai vesijuoksuharjoitteiden lisäksi eläinfysioterapeutti antaa ohjeita kotiharjoittelua varten. Oikeanlainen harjoittelu, riittävä lepo ja painon optimointi ovat merkittävässä osassa kuntoutumisessa ja kivuttomuuden saavuttamisessa. Fysioterapian lisäksi hieronnalla ja muilla manipulaatiohoidoilla voidaan saavuttaa toivottuja tuloksia ja ylläpitää eläimen elimistön normaalia toimintaa. Moni kipuileva potilas hyötyy myös akupunktiohoidosta.

Onnistunut kivunhoito on eläimen oikeus

Yksi kissan ja koiran hyvän elämänlaadun edellytyksistä on kivuttomuus. Eläinsuojelulaissa kielletään turhan kivun ja tuskan tuottaminen eläimelle. Kivun hoitamatta jättämiselle ei ole perusteita. Kivuton eläin pystyy toimimaan normaalisti lajikumppaneiden, muiden eläinten sekä ihmisten kanssa. Omistaja huomaa lemmikkinsä kivun kuitenkin usein vasta, kun kipu on saatu pois ja eläimen käytös muuttuu. Eläinlääkärin rooli kivuliaan eläimen tunnistamisessa ja hoidossa on suuri.

Mari Vainionpää

ELT

Vastaava eläinlääkäri, Eläinlääkäriasema Askel Oy

LISÄÄ AIHEESTA

Kissan ja koiran kipu – tunnista ja hoida tehokkaasti

(http://sic.fimea.fi/arkisto/2015/4_2015/vain-verkossa/kissan-ja-koiran-kipu-tunnista-ja-hoida-tehokkaasti)

Kommentti: Kambodžan kivunhoidon ongelmat ovat monisyisiä

(http://sic.fimea.fi/arkisto/2015/4_2015/vain-verkossa/kommentti-kambodzan-kivunhoidon-ongelmat-ovat-monisyisia)

Kommentti: Aina parasetamoli ei riitä munuaispotilaalle

(http://sic.fimea.fi/arkisto/2015/4_2015/vain-verkossa/kommentti-aina-parasetamoli-ei-riita-munuaispotilaalle)

KIRJALLISUUTTA

2015 AAHA/AAFP Pain Management Guidelines for Dogs and Cats, JAAHA 51:2 Mar/Apr 2015.

Hellyer P, ym. AAHA/AAFP pain management guidelines for dogs and cats. J Feline Med Surg 2007; 9: 446–80.

Hjelm-Björkman AK, ym. Evaluation of methods for assessment of pain associated with chronic osteoarthritis in dogs. J Am Vet Med Assoc 2003; 222: 1552–8.

Hyytiäinen HK, ym. Ranking of physiotherapeutic evaluation methods as outcome measure of stifle functionality in dogs. Acta Vet Scand 2013; 55: 29–37.

Vainionpää MH, ym. A comparison of thermographic imaging, physical examination and modified questionnaire as an instrument to assess painful conditions in cats. J Feline Med Surg 2013; 15: 124–31.

Seura- ja harrastuseläinten hyvinvoinnin neuvottelukunnan määritelmä eläinten hyvinvoinnille. www.mmm.fi (<http://www.mmm.fi>)